

УДК 321

Ладонько Людмила Степанівна

доцент кафедри обліку і аудиту
Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (м. Київ),
доктор економічних наук

Михайловська Олена Василівна

доцент кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Чернігівського національного технологічного університету (м. Чернігів),
кандидат економічних наук

Пархоменко Марина Сергіївна

магістрант спеціальності 073 «Менеджмент»
Чернігівського національного технологічного університету (м. Чернігів)

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАДСЬКОГО ПРОГРЕСУ»

***Анотація.** У статті досліджено та узагальнено особливості підходів до розуміння сутності понять «громадський», «громадянський», «прогрес» та «потенціал» різними науковцями. Систематизовано основні підходи до визначення та формування потенціалів будь-якої природи. Сформовано власне бачення та розуміння громадського прогресу та потенціалу громадського прогресу.*

***Ключові слова:** потенціал, громадський прогрес, потенціал громадського прогресу, розвиток, взаємодія.*

Ладонько Л. С., Михайловская Е. В., Пархоменко М. С. Научные подходы к пониманию сущности понятия «потенциал общественного прогресса»

***Аннотация.** В статье исследованы и обобщены особенности подходов к пониманию сущности понятий «общественный», «гражданский», «прогресс» и «потенциал» различными учеными. Систематизированы основные подходы к определению и формированию потенциалов любой природы. Сформировано собственное видение и понимание общественного прогресса и потенциала общественного прогресса.*

***Ключевые слова:** потенциал, общественный прогресс, потенциал общественного прогресса, развитие, взаимодействие.*

Ladonko L. S., Mykhailovska O. V., Parhomenko M. S. Scientific approaches to understand the nature of the concept «potential for public progress»

***Annotation.** The article explores and generalizes the peculiarities of approaches to understanding the essence of the concept of "public", "civil", "progress" and "potential" by different scholars. The basic approaches to the definition and formation of potentials of any nature are systematized. An own vision and understanding of social progress and the potential of social progress have been formed.*

***Key words:** potential, social progress, potential of social progress, development, interaction.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Провідним напрямком розвитку суспільства вважається прогрес – як стала тенденція поліпшення, удосконалення однієї або кількох сфер громадського життя, що характеризується науковим поняттям «суспільний розвиток». Для ідентифікації сутності та змісту поняття «потенціал громадського прогресу», а також його складових елементів і співвідношення з іншими категоріями, на наш погляд, актуальною є потреба розглянути наявні підходи до понять «потенціал» і «потенціал громадського прогресу» в сучасній науковій літературі.

На сьогодні провідною темою для управлінських наук є проблема прогресу, а саме пошук механізмів та методів його досягнення через реалізацію філософських доктрин і поглядів щодо розвитку матеріальних і нематеріальних систем, орієнтованих на «суспільний розвиток».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних питань формування та розвитку потенціалу соціально-економічних систем присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема таких, як Л. Абалкін, В. Архангельський, О. Алімов, І. Должанський, Н. Краснокутська, В.Нагірна, В.Микитенко, Р. Симіонов, В. Пила, А. Румянцева та інші. У їхніх працях досліджено питання формування та ефективного використання потенціалу національних і регіональних економічних систем.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відзначаючи безсумнівну цінність і значущість проведених наукових досліджень, вважаємо, що в умовах становлення інститутів громадянського суспільства потрібно більш ґрунтовно дослідити таку специфічну складову потенціалу соціально-економічної системи, як потенціал громадського прогресу.

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті – обґрунтувати теоретичні засади, узагальнити наукові підходи та поглибити розуміння

сутності таких понять, як «потенціал», «громадський прогрес», «потенціал громадського прогресу».

Виклад основного матеріалу. Походження терміна «потенціал» науковці припускають із французької мови, де слово *potentiel* використовується у значенні «можливий, або той, що може бути», та з латинської, де *potentia* означає приховану можливість, необхідну силу для досягнення певних цілей [1]. При цьому вважаємо за доцільне визнати й той факт, що наразі загальна управлінська теорія, теорія державного управління і, відповідно, теорія регіонального управління трактують сутність терміна «потенціал» неоднозначно. Зокрема:

1) український тлумачний словник [2] визначає потенціал як приховані здібності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть використовуватися для забезпечення матеріальних потреб цієї діяльності;

2) у галузевому словнику [3] трактується сутність потенціалу як сукупність економічних можливостей держави, що можуть бути використані для забезпечення всіх її матеріальних потреб;

3) велика радянська енциклопедія [4] (цей підхід є наразі традиційним) визначає потенціал як засоби, запаси, джерела, які наявні й можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення мети, здійснення плану, вирішення завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній сфері;

4) у науковій роботі [5] автор визначає сутність поняття «потенціал» як запаси, засоби, джерела, що є в розпорядженні і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або вирішення певного завдання.

Таким чином, аналізуючи дефініції поняття «потенціал» можна стверджувати, що його сутність розкривають переважно такі характеристики: а) потенціал є динамічною категорією, оскільки виявляється лише в процесі його використання; б) сутність поняття «потенціал» полягає в інтеграційному віддзеркаленні поточних, імовірних

і майбутніх можливостей загальної системи управління щодо трансформації вхідних ресурсів у певні блага для найкращого задоволення суспільних потреб і економічних інтересів; в) використання/освоєння певного виду (або природи) елементарного потенціалу має супроводжуватися його зростанням – тобто нарощуванням масштабів розвиненості. Саме термін «масштаби розвиненості» рекомендовано й обґрунтовано дослідниками для виконання процедур оцінювання-прогнозування будь-якої природи потенціалів; г) процеси використання та нарощування потенціалу є неперервними і взаємодоповнювальними [6]; д) наявність ресурсної складової в межах потенціалу соціально-економічної системи, навіть за умови її ефективного використання, не гарантує її корисності для забезпечення сталого економічного розвитку, оскільки не кожен ресурс може бути представлений як потенціал, а складовими потенціалу можуть бути не лише реальні, а й приховані потенційні резерви та можливості.

У сучасній науковій літературі виокремлюють три основні підходи до визначення та формування потенціалів будь-якої природи: ресурсний, цільовий та функціональний. Відповідно до *ресурсного підходу* – це здатність соціально-економічної системи мобілізувати і використовувати потрібну комбінацію (сукупність) ресурсів для досягнення визначених цілей шляхом постійного розвитку наявних ресурсів і здатностей створення нових у відповідь на швидкі зміни ситуації. *Цільовий підхід* розглядає потенціал як здатність комплексу ресурсів соціально-економічної системи створювати певні можливості для виконання поставлених перед нею завдань чи цілей. Автори *функціонального підходу* вважають потенціал системою матеріальних і трудових чинників, що впливають на формування структури ресурсів потенціалу. При цьому сам по собі потенціал без визначення мети його

застосування не може існувати, а тому й немає рації його формувати, оцінювати та використовувати.

За узагальненим визначенням, розвиток є процесом спрямованих, закономірних змін матеріальних й ідеальних об'єктів. Провідним напрямком розвитку суспільства вважається прогрес як стала тенденція поліпшення, удосконалення однієї або декількох сфер громадського життя, що характеризується науковим поняттям «суспільний розвиток».

Водночас аналіз різних типів універсальних зв'язків, виражених у законах і категоріях діалектики, свідчить, що розвиток взагалі й суспільний розвиток зокрема не можна вважати простим синонімом змін або прирівнювати його до прогресу, оскільки цей процес більш складний, ніж зміна або сукупність змін. Сучасна наука формулює поняття розвитку на основі порівняння понять «розвиток», «прогрес», «регрес» і виявлення типових для кожного з них особливостей змін.

Слід звернути увагу на те, що питання про історичний прогрес довгий час трактувалося спрощено – як неперервний шлях до досконалості. Уже з середини XIX століття порушується питання про плату людства за прогрес у продуктивних силах та про неоднозначність і суперечливість прогресу в різних сферах суспільного життя. Перед людством постало завдання навчитися поєднувати зміни в науково-технічній, соціальній і духовній сферах, щоб між ними не руйнувалася гармонія і щоб бездумне підкорення природи не підвело людей до краю безодні [7].

У наукових публікаціях суспільний прогрес і соціальний прогрес переважно розглядаються як синоніми, хоча вони не тотожні, як і пов'язані з ними відносини, оскільки соціальні відносини є лише частиною суспільних. З цього приводу А. Тодд у книзі «Теорії соціального прогресу» зазначає: «Прогрес – це людське поняття. Настільки людське, що кожен мислить його по-своєму» [8]. Не можна не відзначити й того, що на

сьогодні описано три моделі соціальних змін: 1) низхідний рух – від вершини до занепаду; 2) рух замкненим колом – циклічний; 3) рух від нижчого до вищого – прогрес. Ці варіанти завжди були присутні в усіх теоріях соціальних змін [9].

Не зменшуючи важливості проведених досліджень у сфері державного управління, відзначимо, що в науковій літературі чітко не розподіляються такі поняття, як соціальний, суспільний, громадянський та громадський прогрес. Так, у Білій книзі врядування ЄС наводиться таке трактування: «Громадянське суспільство об'єднує переважно організації, самоутворені або утворені під керівництвом, організації неурядові, професійні асоціації, харитативні, ініціативні, організації, що заохочують до соціально активного життя на рівні району й міста, часом із внеском місцевої церкви та її громади».

В іншому джерелі зазначається [10]: «Прикметник *громадський*, що походить від іменника *громада*, означає «належний до певного колективу людей». У словнику української мови термін *громадський* означає «той, що виникає, відбувається в суспільстві або стосується суспільства, пов'язаний з ним (суспільний), належний усій громаді, усьому суспільству, колективний» [11].

За Великим тлумачним словником сучасної української мови, *громадськість* – це передова частина, передові кола суспільства [12].

Водночас наведені трактування, на нашу думку, є або занадто вузькими, або не дуже чіткими. Тому надалі під «громадським» пропонуємо вважати частину загального суспільства, сформовану у визначений час у певні об'єднання (громади), що мають спільні інтереси й цілі та займають активну позицію в напрямку досягнення мети їх діяльності.

Зауважимо, що держава як суб'єкт управління не має можливості взаємодіяти з кожним громадянином окремо, а тому взаємодіє з

об'єднаннями громадян та органами місцевого самоврядування, що у зв'язку з реформуванням набуває актуальності. Наголосимо також на тому, що інститути громадянського суспільства мають взаємодіяти не лише з органами центральної влади та місцевого самоврядування, а й між собою. Це питання недостатньо висвітлюється в науковій літературі.

Сьогодні тенденції системи поглядів щодо соціального прогресу дають можливість виокремити такі підходи [13]: 1) неоконсерватизм, що повертається до старої ідеї: нічого по-справжньому не змінюється в людському стані і вічних цінностях релігії; 2) неолібералізм підтверджує міць і потенціал змін, але тільки на особистому, індивідуальному рівні; 3) соціалізм стверджує, що держава як напрямок соціального прогресу може мати дуже важливі позитивні результати; 4) економіка ресурсів, за якою ресурс-орієнтована економіка змінює поточне грошове господарство, що є «дефіцит-орієнтованим»; 5) новий радикалізм, аспекти якого починаються з питання про об'єктивні критерії, за якими можна виміряти соціальний прогрес людини, тобто в оцінюванні соціального прогресу мають використовуватись різні критерії.

У межах нашого дослідження слід обов'язково відзначити й те, що в сучасну епоху, поряд з наявними концепціями, деякі науковці [14] відкрито заперечують суспільний прогрес, а все більшого поширення набувають теорії, що визнають поступальний розвиток будь-яких сфер суспільного життя – наприклад, техніки, науки, освіти, засобів зв'язку та інформації. Прикладом подібного роду концепцій є теорії «індустріального суспільства», «конвергенції», «постіндустріального суспільства» тощо.

Однак змістом суспільного прогресу було, є і буде «олюднення людини», що досягається шляхом суперечливого розвитку її природних і суспільних сил, тобто продуктивних сил і всієї гами суспільних відносин. Умовою виходу сучасної цивілізації з кризи є осмислення соціального прогресу як засобу гармонізації розвитку суспільства та формування

соціального ідеалу [15]. На нашу думку, гармонізація розвитку суспільства може закласти стійкий фундамент для формування й накопичення потенціалу громадського прогресу як певної умови на шляху до соціального прогресу.

Отже, можемо стверджувати, що прогрес може бути лише тоді громадським, коли має в собі моральне гуманістичне начало. У цьому контексті важко не погодитися з І. Кантом, який вважав, що для досягнення цілей можна використати як засоби все, окрім людини.

Безперечно, чинні погляди науковців і трактування категорії «потенціал» не суперечать один одному і є взаємодоповнювальними та взаємоуточнювальними. Тому підсумуємо таке: 1) потенціал громадського прогресу не можна розглядати як формалізоване і статичне явище, оскільки він має ієрархію структурних елементів (будь-який системний потенціал є наслідком взаємодії субструктурних елементів), що можуть вступати в специфічні зв'язки між собою і виявляються як інші потенціали; 2) потенціал громадського прогресу в певному часовому інтервалі характеризується визначеними масштабами, рівнем і мірою перетворення на певний результат; 3) ступінь перетворення потенційного на реальне залежить від кількості причин та умов як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру й обсягом нагромаджених резервів і можливостей; 4) потенціал громадського прогресу не є простою сукупністю ресурсів, резервів і можливостей, оскільки вони мають бути поєднані певним чином для досягнення визначених цілей.

Висновки з даного дослідження. На основі здійсненого в статті аналізу понять «потенціал», «прогрес», «громадськість», «громадянське суспільство», «громадський прогрес» у сфері державного управління можна справедливо вважати, що «громадський прогрес» – багаторівневий та різноплановий процес, оскільки складається з різних сфер суспільного життя, що взаємно впливають один на одного. Такий прогрес обов'язково

має бути спрямований на створення умов для дальшого існування людства і для забезпечення життєдіяльності кожної людини. Потенціал громадянського прогресу має певні характеристики – ієрархічну побудову, визначені масштаби, ступінь перетворення потенційного на реальне, потреба поєднання та взаємодії всіх елементів громадського прогресу.

Перспективи подальших розвідок. У подальших дослідженнях плануємо здійснити аналіз основних критеріїв оцінювання громадського прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колодяжна І. В. Впровадження інноваційного маркетингу на підприємствах малого бізнесу [Текст]. / І. В. Колодяжна // Тогівля і ринок України: Тематичний зб. наук. праць – Вип. 16, Т. 11 / Голов. Ред. О. О. Шубін. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2004. – С. 219-226.
2. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки. [Текст] – К.: Вид-во Наукова думка, 1999. – 600 с.
3. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Київ: Вид-во «Знання України», 2008. – 600 с.
4. Большая Советская энциклопедия [Текст]. – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1975. – Т. 20. – С. 428.
5. Архангельский В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении [Текст] / В. Н. Архангельский, Л. Е. Зиновьев. – М.: Изд-во Книжный мир, 1983. – 120 с.
6. Ладонько Л. С. Детермінанти стратегії формування інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України: монографія [Текст] / Л. С. Ладонько. – Херсон, вид-во Вишемирський В. С. (27,61 д.а.), 2014. – 424 с.
7. Співвідношення понять «розвиток», «прогрес», «регрес» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daviscountydaycare.com/susplnij-progres-ta-problemi-suchasnost/67-spyvdnoshennya-ponyat-qrozvitokq-qprogresq-qregresq.html>
8. Критерії суспільного прогресу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stud.com.ua/61772/sotsiologiya/kriteriyi_suspilnogo_progresu
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://um.co.ua/1/1-5/1-5074.html>
10. Словник Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/34/53395/33200.html>
11. Словник української мови: в 11 томах. – Том 2, 1971. – С. 174.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prostir.ua/?news=hto-taka-hromadskist-i-z-chym-jiji-jidyat>
13. Кирилюк Ф. М. Політологія : навчальний посібник / Ф.М. Кирилюк, М.І. Обушний, М.І. Хилько та ін.; За ред. Ф.М. Кирилюка // К.: Здоров'я, 2004. – 776 с.
14. Філософія: конспект лекцій : навчальний посібник / К., 2005. – 156 с.
15. Скворець В. О. Соціальний прогрес як суспільствознавча проблема / В.О. Скворець // Гуманітарний вісник: ЗДІА, 2011. – (№ 47). – С. 123-133.

Statement of the problem. Based on the analysis of the concepts of "potential", "progress", "public", "civil society" and "social progress" in the field of public administration in the article, can rightly assume that "social progress" is a multilevel and diverse process, since it consists of different spheres of public life, which mutually influence each other. This progress must be necessarily aimed at creating the conditions for the further existence of mankind and to ensure the life of each person. Potential of civil progress has certain characteristics: hierarchical construction, defined scale, degree of transformation of potential in real, the need for the combination and interaction of all elements of social progress. In further research, it is planned to analyze the main criteria for to assess social progress.

Urgency. With regard to society, progress is the leading direction of development as a tendency to improve, improve one or several areas of public life, which is characterizing by the scientific concept of "social development". In our opinion, in order to identify the essence and content of the concept "potential of social progress" and its constituent elements, relations with other categories, it is important to consider existing approaches to defining the "potential" and "potential of social progress" in the modern scientific literature.

The purpose of the article – explores and generalizes the peculiarities of approaches to understanding the essence of the concept of "public", "civil", "progress" and "potential" by different scholars.

Our task was to study substantiation of theoretical foundations, generalization of scientific approaches and deepening of understanding of the essence of such concepts as: potential, social progress, potential of social progress.

Summary. The term "potential" comes from the French language, where it is substantiated that "potentiel" is used in the sense of "it is possible or it will be possible". "Potentia" is means the latent opportunity, the necessary force to achieve certain goals from Latin.

There are three main approaches to the definition and formation of the potentials of any nature in modern scientific literature: resourceful, target and functional. *Resource approach* is the ability of the socio-economic system is mobilize and use the necessary combination (aggregate) of resources to achieve the identifying goals through the continuous development of existing resources and the ability to create new ones in response to rapid changes in the situation. *Target approach* considers the potential as the ability of the complex of resources in the socio-economic system to create opportunities for the accomplishment of the tasks or goals set before it. The authors of the *functional approach* consider the potential as a system of material and labor factors that influence at the formation of the structure of potential resources. In this case, the potential itself can not exist, therefore, it has no reason to form, evaluate and use it.

According to the general definition, development is a process of directed, logical changes of material and ideal objects. With regard to society, the leading direction of development is considered the progress as a tendency to improve, improve one or several areas of public life, which is characterized by the scientific concept of "social development".

At the same time, the analysis of various types of universal connections, expressed in the laws and categories of dialectics, shows that development in general and social development, in particular, can not been considered a simple synonym of change or equated it with progress, because that process is more complex than a change or set of changes. Modern science formulates the concept of development on the basis of comparison of the concepts of "development", "progress", "regression" and the identification of typical changes for each of them.

Nowadays the tendencies of a system of views on social progress make it possible to highlight the following approaches: 1) neo-conservatism, which returns to the old idea that nothing truly changes in the human condition and

eternal values of religion; 2) neo-liberalism confirms the power and potential of changes, but only on the personal, individual level; 3) socialism argues that the state as a direction of social progress can have very important positive results; 4) economic of resources. Resource-oriented economy changes the current money-economy, which is "deficit-oriented"; 5) a new radicalism the aspects of which are begin with the question about objective criteria that can be measured by social progress.

Consequently, we are able to say that progress can be public only at time when it carries a moral humanistic basis. In this context, it is difficult not to agree with Kant, who believed that everything could be used as a means to achieve the goals, except of the person.

The existing views of scholars and the interpretation of the "potential" category are not contradictory but are complementary and mutually reinforcing.

Conclusions and outcomes

1. The potential of social progress can not be regarded as a formalized and static phenomenon, because it has a hierarchy of structural elements (any systemic potential is a consequence of the interaction of substructural elements) that can enter into specific interconnections and manifest themselves as other potentials.

2. The potential of social progress is characterized in a certain time interval by a certain scale, level and degree of transformation into a certain result.

3. The degree of transformation of a potential into a real depends on the number of causes and conditions (objective and subjective) and the magnitude of accumulated reserves and opportunities.

4. The potential of social progress is not simply a combination of resources, reserves and opportunities, since they must be combined in a certain way to achieve the stated goals.